

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 3, Haziran/June 2024, ss. 57-82.

Geliş Tarihi–Received Date: 15.05.2024

Kabul Tarihi–Accepted Date: 23.05.2024

Kitap İncelemesi–Book Review

DOI: 10.5281/zenodo.12656012

HALEP’TEN KULU’YA ÇELİKAN AŞİRETİ: KONYA-KULU, HİSAR KÖYÜ’NDE YAŞAYAN ÇELİKAN AŞİRETİ HAKKINDA BAZI TESPİTLER

(Çelikan Tribe from Halep to Kulu: Some Findings About the Çelikan
Tribe Living in Hisar Village, Kulu, Konya)

H. Dursun GÜMÜŞOĞLU¹

ÖZ

Anadolu, yüzyıllar boyunca çeşitli halk topluluklarını bünyesinde barındırmıştır. Özellikle konar-göçer halklar bu coğrafyada farklı tarihlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Burada hüküm süren Osmanlı Devleti’nin iskân politikası, farklı toplulukların göç ve yerleşim durumlarında etkili olmuştur. Tanzimat sonrasında uygulanmaya başlanan Vilayet Nizamnamesi ile Halep bölgesinde yaşayan topluluklar da yer değiştirir ve bunların bir kısmı önce günümüzde İslâhiye olarak bilinen bölgeye gelir. Ardından da Anadolu’nun farklı noktalarına dağılır. Konya’nın Kulu ilçesi de bu bölgelerden biridir. Bu makalede Çelikan Aşireti’nin kökleri incelendikten sonra göçler ve iskân politikasının etkisiyle yer değiştirme süreçleri ele alınacaktır. Makalenin giriş bölümünde konuyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra söz konusu aşiretin kökeni, göç hareketleri ve Hisar Köyü’ne yerleşim süreci değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çelikan Aşireti, Konya, Kulu, iskân, göç

ABSTRACT

Anatolia has hosted various peoples for centuries. Especially nomadic peoples have lived in this geography at different times. The settlement policy of the Ottoman Empire, which ruled here, was effective in the migration and settlement situations of different communities. With the Provincial Regulations that were implemented after the Tanzimat, the communities living in the Aleppo region also changed places, and some of them first came to the region known today as Islahiye. Then it disperses to different points of Anatolia. Kulu district of Konya is one of these regions. In this article, after examining

¹ Araştırmacı-yazar, e-posta: dursungunusoglu@hotmail.com. ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3225-8159

the roots of the Çelikan Tribe, migrations and displacement processes with the influence of the settlement policy will be discussed. After giving general information about the subject in the introduction part of the article, the origin of the tribe in question, their migration movements and the settlement process in Hisar Village were evaluated.

Keywords: Çelikan Tribe, Konya, Kulu, settlement, migration

GİRİŞ

Anadolu milattan önce başlayan gerek ticaret yolları nedeniyle gerekse istilalar sonucunda birçok farklı kültürü bünyesinde barındırmış ve tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Türklerin başta Çin olmak üzere, Hint, Fars ve Arap kültürleriyle tanışması ile bu yeni tanıştıkları toplulukların dilleri ve kültürleri ile karşılıklı etkileşimleri olduğu bilinmektedir. Diğer konar-göçer topluluklar gibi Türklerin de başlıca meselesi ve o dönemki toplumun da genel olarak geçim kaynağı hayvancılık olduğu için, yeni otlak alanları arayışı en önemli sorun olmuştur.

Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde şehir ve kasabalarda yerleşik düzende insanlar olduğu gibi, konar-göçer durumda olan topluluklar da vardır. Hatta konar-göçer topluluklar Osmanlı Devleti'nde toplumu oluşturan asli unsurlardandır. Bu unsurlar önemli sayıdaki insan ve hayvan sayısı ile devlet içinde her zaman dikkat çeken bir konumda olmuşlardır. Konar-göçerlerin esas meşgaleleri hayvan beslemek olmakla beraber, sınırlı orandaki ziraî faaliyetler yanında sahip oldukları develer sayesinde taşımacılık sektöründe de rol oynamaktaydılar (Doğan, 2019: IV).

Osmanlı Devleti, konar-göçer zümre aşiret veya aşiretlerin bir alt birimi olan cemaat adı ile anılmaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere yarı göçebe olan bu zümreye, Osmanlı Devleti yaylak ve kışlak alanları belli olan bir yurt vermiş ve bu yurdun sınırlarını da belirleyerek tahrir defterlerine kaydetmiştir. Konar-göçerler bu şekilde kendilerine tahsis edilen yaylak ve kışlak sahalarında mevsimsel olarak göç hareketlerini gerçekleştiriyorlardı. Yaşam tarzları itibari ile her ne kadar hayvancılık yaparak, at, deve, katır, koyun, keçi gibi hayvan sürüleri yetiştirse de bazı konar-göçerlerin kısmî de olsa tarımla meşgul olduklarını görüyoruz. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise konar-göçer olarak idare edilmekte olan

oymakların meskûn oldukları köylerde çok büyük bir oranda ziraatla meşgul olmaları söz konusudur.

Osmanlı Devleti, denetimlerinin kolay olması için göçebe halka yaylak ve kışlaklar belirlemiş, Anadolu'dan Rumeli'ye nüfus hareketliliği olmuş; gidenler eski köy isimlerini yeni yerleşim yerlerine vermiştir. Araplardan gelebilecek saldırı tehlikelerine karşı ise set oluşması için Suriye'nin Rakka bölgesine Türkleri iskân ettirmek tedbirini almışlardır. Devlete isyanın önüne geçmek için halk, cemaat adı altında küçük gruplara bölünmüş, başlarına “Beğ” veya “Kethüda” denilen kimseler getirilmiştir. Hatta bununla da yetinilmeyerek, farklı boylardan cemaatler bir araya getirilerek Bozulus Türkmenleri, Yeni il Türkmenleri, Halep Türkmenleri şeklinde federasyonlar oluşturulmuştur.

Konar-göçerler her ne kadar hayat tarzları açısından aynı karakterde görünmekte iseler de yapısal olarak değişik topluluklar şeklinde göze çarpmaktadır. Bir boydan tek başına müstakil bir teşekkül halinde bulunanlar olduğu gibi, bir boydan ayrılmış ve zamanla çoğalarak dörtten on altıya yahut daha fazlaya ayrılmış oymaklar bulunmakta ve reislerinin isimleri ile anılmaktaydı (Halaçoğlu, 2009: XVIII).

Osmanlı Devleti'nde devlet kontrolünün kolay olması için halkın istediği yere göç edemediği bilinmektedir. Bu nedenle iskân kanunu çıkartılmış, uymayanlara cezaî müeyyideler uygulanmıştır. İsyandar ve eşkıyalık hareketleri nedeniyle köy ahalisinin güvenliği için şehirlere yaptırılan göçler ise bu kez şehir nüfusunun kalabalıklaşması konusunu gündeme getirmiştir. Yeni İl ve Halep Türkmenleri gibi konar-göçerler hayvancılıkla uğraştıklarından, bu durum onların dericilik ve dokumacılıkta da gelişmelerini; çarık, kocuk, sofra, su tuluğu, su koğası ve dağarcık gibi ihtiyaç maddelerini de üretmelerini sağlamıştır. Ayrıca, iptidai bir ziraatla meşgul olmalarına rağmen ihtiyaçları olan mahsullerinin bir kısmını kondukları yerlere yakın bir yerde bulunan pazarlarda satmışlar veya takas etmişlerdir. Bu topluluklar adli yönden kadılara bağlı olmakla beraber cezaî bakımdan beylerine veya başbuğlarına tabi olup, infaz onların eliyle olmuştur. Devletle ilişkili işler ise yine onların eliyle halledilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Osmanlı Devleti'nin Mecburi İskân Politikası ve Asiretlerin Göçleri

Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında II. Mahmut tarafından kapatılması sonrasında, 1831-1840-1846 yıllarında asker ve vergi toplama amacıyla sadece her yaşta erkeklerin kaydedildiği nüfus sayımları yapılmıştır. Kadınların sayısı da dikkate alınarak erkeklerin sayısı iki ile çarpılmış ve toplam nüfus tahmin edilmiştir. Aşiretler tek tek birey olarak vergilendirilmek yerine topluca vergilendirilmiş, kimden ne kadar vergi tahsil edileceği, aşiret beyi konumundaki aşiret miri tarafından belirlenmiştir. Fakat bu esnada haksız uygulamalar da yapılmakta ve pek çok kişiden vergi alınmayarak onların vergileri de aşiretin fakir fukarasından tahsil edilmekteydi. Aşiret üyelerinden bu şekilde toplanan vergiler bazı zamanlarda hazineye ulaşmadan aşiret beylerinin ellerinde kalarak tarumar olmakta, bu defa da ağalar/beyler bir yıl içerisinde ikinci kez aşiret ahalisinden vergi toplamaya kalkışarak onları iyice perişan hâle getirmekteydi.

Osmanlı Devleti, 1839 yılında Tanzimat-ı Hayriye'nin ilanıyla hızlanan modernleşme hareketleri bağlamında aşiretlerin Tanzimat-ı Hayriye'ye uygun olarak mal ve mülklerinin yazılıp bundan böyle yerleşik ahali gibi herkesin gücüne göre vergilendirilmesini amaçlamıştır. Hicrî 1256/miladî 1840'ta Meclis-i Vâlâ tarafından yeni kararların kabul edilmesiyle aşiretler de değişim geçirmeye başlamışlardır. Yeni düzenlemelere bağlı olarak, 1840'lardan itibaren aşiret reisleriyle devlet veya devletin taşradaki temsilcileri (kaza, sancak ve vilayet meclislerindeki idareciler) sıklıkla karşı karşıya gelmiştir. Vergi tahsili meselesinin yanında devlet, aşiretlerin yerleşik düzene alınmasıyla onların ziraatla uğraşacağı ve böylece üretime katkıda bulunacağını da hesaplamıştır.

Bu süreçten sonra bazı konar-göçer aşiretler, Tanzimat yenilikleri bağlamında yerleşik hayata geçip normal bir köylü vatandaş gibi yaşamayı tercih ederken, bazıları da genelde başlarındaki reislerinin yönlendirmeleriyle eski konumlarını muhafaza etmek amacıyla aksi yönde hareket etmişlerdir. Ancak devlet, iskân hususunda kararlı bir tutum sergilemiştir. Bu bakış açısı ekseninde devlet, 1841 senesinden itibaren bütün aşiretlerin Tanzimat usullerine göre yönetilmesi kararını almıştır.

Anadolu'daki Bozulus Türkmeni ile Dulkadirli ve Halep Türkmeni gibi büyük konar-göçer teşekküllerden bir şekilde kopan aşiretlerin 1580'lerde devlet tarafından "Danişmendli" adı altında birleştirilmesiyle Danişmendli kazası ortaya çıkmıştır. Kazaya adını veren Danişmendli Aşireti, 1582 tahririnde Kayseri'de

görülmektedir. Kayseri’de görülen bu tayfa buraya şark tarafından gelmiş olup, onlar aslında Şam dolaylarında olan mahallerde kışlamakta, Kayseri dolaylarında ise yaylamaktaydılar. Ancak 1613 tarihli olduğu anlaşılan bir dizi arşiv kaydına göre Danişmendli Türkmenleri ile sair konar-göçer teşekküller “*birkaç seneden beru olıgelene muhalif*” Suriye’de Şam dolaylarında, kışlamayı bırakarak Anadolu, Karaman ve Rum’da (Amasya-Sivas) kışlamaya başlamıştır. Bu oymaklar Bozulus ve Türkmen taifelerinden olan Mamalu, Kâfırcalı, Alembeyli, Yahyalı, Danişmendlü, Boynuincelü, Mihmad, Kulak ve Kürd adı verilen cemaatlerden oluşmaktadır. Anlaşıldığı veçhile, daha önceleri Anadolu’nun doğu kısımlarından (Erzurum-Kars sahasından) Şam’ın nihayetine kadar uzanan sahada kuzey-güney eksenli olacak şekilde, yaylak-kışlak hayatı süren oymakların 1600’lü yılların ilk on yılında Orta Anadolu’ya; bilhassa Sivas-Kayseri-Yozgat sahasına girişleri yaşanmıştır (Doğan, 2019: 25-26).

Ancak Orta Anadolu örneğinde aşiretlerden kaynaklanan eşkıyalık hareketlerinin almış olduğu boyut, ülkenin birçok sahasında fukaranın neredeyse malından ve canından ümidini kesmesi derecesine varmıştı. Ankara ve Bozok Valisi Vecihi Paşa’nın 20 Aralık 1848 tarihli yazısına göre Orta Anadolu’da, Tanzimat’ın ilk on yılında aşiretlerin yol açtığı kargaşa nedeniyle ekonomik ve ticari hayat neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bu süreçte, Orta Anadolu’daki (Bozok, Kayseri, Sivas ve Konya) konar-göçerleri iskâna tabi tutma işi, devlet tarafından Ankara Valisi Mehmed Vecihi Paşa’nın uhdesine verilmiştir. Vecihi Paşa’nın iskân planına göre ortalama olarak her beş yerli hane (bu bazen altı veya yedi hane şeklinde gerçekleşmiştir) arasına bir konar-göçer hane (aile) yerleştirilecekti. Bu bağlamda, 1848-49 yılları konar-göçerlerin iskânında önemli mesafelerin kat edildiği bir sürece karşılıktır. Devlet ise kendisinden hangi aşiretin nereye yerleştirileceğine dair bir liste hazırlamasını istemiştir.

Vecihi Paşa’nın gayretleriyle 1848-1850 sürecinde Afşar ve Rışvan aşiretleri gibi büyük aşiretler yanında küçük aşiretler de iskâna tâbi tutulmuştu. Devlet, iskân aşamasında ikna yolu yanında, iskân çalışmaları bitinceye kadar aşiret beylerinin gözaltına alınmasını da uygulamaya koymuştur. Ayrıca, iskân edilenlerden firar etmeyeceklerine, eşkıyalık yapmayacaklarına dair senet alınmış, bunlar muhtar ve imamları marifetiyle kefalete bağlanmıştır. Bu tedbirler sayesinde firarlar önemli ölçüde azalmıştır. Bu arada devlet, aşiretlerin yerleşik düzene uyum

sağlayabilmeleri için onlara tarım arazisi, öküz ve tohum yardımıyla da bulunmuştur.

2. Tanzimat Sonrasında Uygulanmaya Başlayan Vilayet Nizamnamesi ve Halep Örneği

Halkın çoğunluğunu Arapların ve Türklerin oluşturduğu Halep'te, Türkler ilk defa Abbasiler döneminin başlarında görülmüştür. Burada yerleşik duruma geçmeleri ise Mirdâsîlerin sonunda, 1029 yılında olmuştur. Türkmenler, Selçuklular zamanında Halep ve yakın bölgelerde oldukça yoğun bulunmaktadır. 19. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı Devleti Halep için bir nüfus sayımı yapmamıştır. Ayrıca halk zorunlu askerlik veya vergilendirmeden korktuğu için nüfus sayımına rağbet etmemiştir. Osmanlı Devleti, Halep vilayetinin nüfus sayımını yapmak amacıyla 1847 yılında Namık Paşa'yı Halep'e göndermiştir. Sayım 1847 yılında Vali Kâmil Paşa döneminde yapılmıştır (Elreslan, 2021: 68).

Muhammed Elreslan, tarafından yapılmış ve yayınlanmamış yüksek lisans tezindeki konu ile ilgili oldukça önemli bilgiler bulunmaktadır. Buna göre, 1864'te yürürlüğe giren Vilayet Nizamnâme'si uyarınca padişah tarafından atanan vali sorumlu olduğu ilin tüm sivil, mali ve askeri işlerinden sorumludur. Tanzimat fermanının ilanıyla ülkenin genelindeki karışıklık Halep'te de meydan gelmiştir. 1850 yılında bir isyan başlamıştır. Devamındaki gelişmelerle 1866'da Vilayet Nizamnamesi, Halep vilayetinde uygulanmıştır. Yeni oluşturulan Halep vilayetinin ilk valisi bölgede asayişini temin eden Fırka-i Islahiye adlı orduya memuriyet-i mahsusa ile iştirak eden Cevdet Paşa'dır" (Elreslan, 2021: 19-20).

Adem Tutar ise bir makalesinde İslâhiye kazası merkezli, Dumdum Ovası aşiretleri olan Delikanlı ve Çelikanlı aşiretlerinden yüzer hanenin buraya yerleştirildiğini bildirir. İslâhiye kazasına bağlanan Dumdum Ovası aşiretleri olan Delikanlı ve Çelikanlı aşiretlerinin, birçok köy kurulmak suretiyle iskân olunduğunu, İslâhiye kaymakamlığına bağlı bulunan kasaba ve aşiretlerin 1866 yılındaki nüfuslarının 7385 Müslim, 253 Gayrimüslim ve 16 Kıptî olduğunu bildirir" (Tutar, 2003: 152).

Yusuf Halaçoğlu da benzer bilgileri aktarır:

"Yakın tarihte yapılmasına rağmen Fırka-i Islahiye'nin icraatı bir askeri hareket gibi telakki edilmektedir. Halbuki 1865-1866 yıllarında Çukurova, Gavurdağı

(cebel-i Bereket), Kürtdağı, Kozandağları'nda devlet idaresini yeniden tesis eden Fırka-i İslahiye, yalnız bir askeri tenkil hareketi olmayıp, bunun yanında bilhassa konar-göçer oymakların, iskân ve yerleşmelerinin de başarıldığı bir kuruluştur... Fırka-i İslahiye'nin kuruluş sebebi, 1853 Kırım harbine kadar dayanır. Kırım Harbi esnasında çekilen asker sıkıntısı, Gavur Dağları ve Kozan Dağları bölgelerinden de asker istenmesine sebep olmuştur. Ancak bu istek, bu bölgedeki aşiretlerin devlete olan muhalefetleri sebebiyle gerçekleşememiştir (Halaçoğlu, 2011: 1). "... Fırka- i İslâhiye buralarda işlerini tamamladıktan sonra, Gavur-dağı tarafında Nigolu kalesi civarına gelmiş ve kaleyi tamire başlamıştır. Aynı zamanda çevre nahiyelerinden Kerkütlü, Çerçili, Hanağzı, Kürtbağçesi ve Eğintili nahiyeleriyle, Kürt-dağı'ndan, Keferdiz nahiyesi ile Dumdum Ovası birleştirilerek bir kaza teşkil edilmiştir. Fırkanın isminden dolayı İslahiye ismi verilen bu kazaya merkez olarak, Nigolu kalesi civarında aynı isimde bir kasaba kurulmuştur. Dumdum Ovası aşiretleri olan Delikanlu ve Çelikanlu aşiretlerinden yüz hane İslahiye kasabasına yerleştirilmiştir. Bundan sonra İslahiye livâ merkezi olmak üzere, İzziye, Hassa ve Bulanık kazaları birleştirilerek, Maraş Mutasarrıflığına bağlı bir kaymakamlık vücuda getirilmiş, kaymakamlığına da Payas kaymakamı Şevki Efendi tayin olunmuştur. İslahiye kazasına bağlandığını gördüğümüz Dumdum Ovası aşiretleri olan Delikanlu ve Çelikanlu aşiretleri birçok köyler kurulmak suretiyle iskân olunmuşlardır, Delikanlu aşiretinden yüz yirmi hane Dumdum Ovası'nda Altıntop isimli mahalle yerleştirilerek, Altıntop isimli bir köy kurulmuştur. Yine Dumdum Ovası'nda, Delikanlu aşiretinden yüz hane Gümüştepe, yüz hane de Selim Dede mahalline yerleştirilerek aynı isimleri taşıyan iki köy daha kurulmuştur. Böylece Delikanlu aşiretinden, İslahiye kasabasına yerleştirilenlerle beraber dört yüz yirmi hane yerleştirilmiştir. Çelikanlu aşiretinden ise, yüz hane Örtülü pınar, yüz yirmi hane de Arpalı Höyüğü mevkilerine yerleştirilerek, aynı isimleri taşıyan iki köy kurulmuştur (Halaçoğlu, 2011: 9-10).

İslahiye'nin adı Osmanlı Devleti tarafından bu bölgeye gönderilen Derviş komutasındaki Fırka-i İslahiye (Uslandırma Tümeni) adlı sefer birliği 1866 yılında burada yeni bir yerleşim yeri kurarak, dağlardan indirilen aşiret mensuplarını iskân etmiştir. Askeri birliğin anısına kente İslahiye ismi verilmiştir.

"İslahiye Yavuz Sultan Selim zamanında yapılan Mercidabık Savaşından itibaren Osmanlı toprakları içerisinde yer almıştır... Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin zayıflamasından sonra İslahiye ve civarı devlete başkaldıran aşiretlerin çapulculuk alanı haline gelmiştir. Özellikle Mısırlı Mehmet Ali Paşa ve

Osmanlı Devleti arasında meydana gelen Nizip Savaşı sırasında Mehmet Ali Paşa'nın ordusuna katılan ve Suriye'de yaşayan Delikanlı aşireti reisi Mirşan Ağa, savaşta gösterdiği başarılarından dolayı ve paşanın özel müşaviri durumunda bulunduğu savaşı dönüştürdü Mehmet Ali Paşa tarafından geri muhafaza olarak Kürtdağı ve İslahiye arasında yerleştirilmiştir. Buraya yerleştirilen Delikanlı ile Çelikanlı aşiretleri durmadan birbirleriyle çatışmış; ne kendilerine ne çevrelerine hiçbir rahat ve huzur vermemişlerdir. Bunların bu çekişmeleri hükümeti de usandırmış Sultan Abdülmecid zamanında Halep Valisi bulunan Abdülhalim Paşa'ya emir vererek aşiretlerin iskânı istenmişse de bu emir yerine getirilmediği gibi boş yere yüz binlerce asker İslahiye Ovası'nda canından olmuştur. 19. yüzyıl başlarından itibaren sosyal çalkantılar had safhaya ulaşmıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti isyan halindeki Kozan ve Gavur Dağlarının çevresini kontrol altına almak için bir ordu kurulmasına karar verdi. İsyanları bastırmak ve bozulan düzeni yeniden sağlayarak ıslahat yapmak amacıyla kurulan bu orduya “Fırka-yı İslahiyye” adı verildi. Bu yeni ordunun komutanlığına Derviş Paşa, mülkü amirliğine ise Ahmet Cevdet Paşa atandı. Fırka-i İslahiyye'nin ıslahatı yaparken silah kullanmaması öncelikle halka devletin gösterilmesi ve devletin halka sevdilmesi, asi aşiret reislerinin itaat altına alınması, Fırkaya yardımı olanlara maaş bağlanması, ıslah edilen yerlerin devlet yönetimine uygun şekilde teşkilatlandırılması, vergi yükü fazla olan ahalinin yükünün azaltılması ve arazi tapusu olanlara tapularının verilmesi gibi hususlar halkın Osmanlı Devleti lehinde hareket etmesine sebep olmuştur (URL-2)”

3. Cihanbeyli ve Rışvan Aşiretlerinin İç Anadolu'ya Göç Hareketleri

Cihanbeyli Aşireti, Orta Anadolu'ya gelip yerleşmiş konar-göçerlerdendir. Yaşam sahaları güney-kuzey ekseninde Konya'nın kuzeyinde kalan Bolvadin-Yunak-Cihanbeyli hattının kuzey kısımlarından başlayarak Polatlı'ya, batı doğu ekseninde ise Afyon-Emirdağ'dan-Kulu İlçesi dışarda kalmak koşuluyla-Tuz Gölü'ne kadar aşiret bu sahada kendisi dışında kendine bağlı olan sekiz aşiret veya cemaatle birlikte kışlak-yaylak hayatı sürmekteydi. Cihanbeyli Aşireti ve kolları/bağlantıları genelde Kürt, kısmen de Türkmenlerden müteşekkil olan bir aşiret konfederasyonudur.

Mustafa Doğan, yayımlanmamış tez çalışmasında; 19. yüzyılın ilk yarısında Orta Anadolu'yu gezen seyyah Ainsworth'un gözlemlerine dayanarak Kızılırmak ve Tuz Gölü arasında Türkmenlerin, Haymana taraflarına gidildikçe ise Türkmenlerle beraber Kürtlerin de görüldüğünü belirtmiştir. Buna göre

Ainsworth, Kulu ve Haymana'daki Kürtlerden, "Etraftaki geniş yaylalarda her yöne dağılmış göçebe Kürtlerin çadırları görünüyor (...) Gölün (Tuz) doğu kıyılarına Türkmenler çadırlarını kurmuşlar" şeklinde bahsetmektedir (Doğan, 2019: 22).

Cihanbeyli Aşireti gibi içerisinde Kürtlerin yoğun olduğu Orta Anadolu'da yaşayan diğer bir aşiret konfederasyonu da Rışvan/Reşvan aşiretidir. Faruk Söylemez Rışvan aşireti ile ilgili olarak XVI. yüzyılda Malatya Sancağı'na bağlı Kahta Kazası ile Maraş Eyaleti'ne bağlı Hısn-ı Mansur (Malatya Sancağı) kazasında bulunan Rışvan Aşireti'nin cemaat, şahıs ve yer adlarını, bu konunun temel kaynağı olan Tapu Tahrir Defterleri'ne müracaat ederek ortaya koymak mümkün olduğunu belirtmektedir (Söylemez, 2002: 41).

Bazı Türk boy ve aşiretleri arasında sıklıkla görülen atalarının ismi ile anılmaları Rışvan Aşireti'ni oluşturan cemaatlerde de görülür. Söylemez'e göre Yavuz Sultan Selim devrinde 1519 yılında yapılan tahrirde, Hacı Ömer Cemaati'nin hanelerinin ilk sırasında "Mehmed veled-i Hacı Ömer" isminin yer almış olması, bu cemaat isminin, Mehmed'in babası Hacı Ömer'den veya aynı adı taşıyan dedelerinden birinden geldiği yolundaki kanaati güçlendirmektedir. "Cumhuriyet döneminden önce küçük bir köy olan Çelikan, Cumhuriyetten sonra 1954 yılına kadar "Çelikan" adıyla Malatya'ya bağlı bir bucak merkezi idi. Bugünkü ise Adıyaman iline bağlı bir ilçe merkezi olan Çelikhhan, ismini Risvan Aşireti'nin Çelikanlı Cemaati'nden almıştır (Söylemez, 2002: 45)."

Cihanbeyli Aşireti, 1831 tarihli iskân defterine göre dokuz farklı aşiretten oluşan bir aşiret konfederasyonu idi. Konu bütünlüğü bağlamında federasyona bağlı Modanlı ve Şeyh Bizünlü aşiretlerinin Haymana'ya gelişleri Orta Anadolu'ya gelip yerleştiği bilinen en eski Kürt göçünün, Modanlı (Mudkanlı) aşireti tarafından 1184'te yapıldığı ifade edilmektedir. Akabinde göçler devam etmiştir.

"1573 yılına ait bir fermanda Modanlı adında bir Kürt aşiretinin Haymana yöresine gelip yerleştiği söylenir. Bu yerleşme statik değildir. Aşiret, yazlık kışlık şeklinde bir hayat sürdürmüştür. Böylece Orta Anadolu'da boşalan köyler Şark'tan gelen konar-göçerler tarafından doldurularak buralar şarklıların yeni memleketleri oluyordu. Bu tespiti destekleyen bir şifahi bilgiyi buraya almak açıklayıcı olacaktır. Bu doğrultuda 1861'de Haymana'da bulunan G. Perrot, Kürtlerin Haymana taraflarına geliş tarihini de merak eder ve bununla ilgili araştırma yapar.

Konu ile ilgili şunları söyler: Kürtler Osmanlı'nın kargaşa içinde olduğu dönemleri fırsat bilerek Anadolu'nun çeşitli yerlerine yayıldılar. Bu insanların ne zaman nereden geldikleri hakkında tarihi bir kaynak olmadığı için bunu belirlemek çok güçtür. Fakat sözlü bilgilere göre yaklaşık 200 yıl önce gelmiş olmaları gerekir. Modanlı Aşireti'nden sonra Haymana'ya çok erken tarihlerde gelip yerleşmiş bir diğer aşiret ise Şeyh Bizinli Aşireti'dir. Bu aşiretin Şark'tan Orta Anadolu'ya olan göçlerinin Osmanlı İran savaşlarına dayandığı anlatılmaktadır. Bu anlatılara göre, oluşan otorite boşluğu, ekonomik çöküntü ve sınırların sık sık değişmesi göçün nedenleri olarak gösteriliyor. Ancak bütün bu nedenlerden daha güçlü bir neden Şeyh Bizinilerin hâkimiyeti altında yaşadığı İran'ın Şii mezhebine tabi olmasıdır. Çünkü Şeyh Biziniler, Sünni fıkıh mezhebine tabi idiler. İran devleti Sünni Osmanlıyla yapmış olduğu bu savaşları fırsat bilerek Şeyh Bizinileri Osmanlı tarafına sürmüştür (Doğan, 2019: 29).

Önceki kısımlarda izah edildiği üzere bu anlatılar büyük olasılıkla 1512'deki Çaldıran Savaşı'nın sonrasındaki bir süreç karşılıktır. Bu anlatıları Osmanlı arşiv kayıtları ile desteklemek mümkündür. Bu minvalde Osmanlı tahrir yazımlarına göre Dulkadirli'den bir, Şark'tan üç, Adana'dan bir, Ayntab'dan iki cemaat, Kırşehir veya Karaman sahasından gelenler ile birlikte 1520'lerde Haymana Ovası'na yerleşmiş durumdaydı. Bu bağlamda Şark'tan Haymana'ya gelip yerleşen üç cemaatten ikisinin Modanlı ve Şeyhbizinli, üçüncüsünün de, önceki kısımlarda kendilerine yer verilen Rışvanlı olduğu akla gelmektedir.

Bu doğrultuda Rışvan Aşireti'nin iskân süreci, haklarında bilgi edinemediğimiz diğer aşiret/cemaat yapılarının iskân sürecine dair de bir hayli gösterge barındırmaktadır. XVI. Yüzyılda Malatya Sancağı'nda yaylak-kışlak hayatı yaşayan aşiretlerden olan Rışvan oymakları nüfuslarının artması gibi etkenler neticesinde 1500'lü yılların sonlarına doğru Anadolu'ya dağılmaya başlamışlardı. Bunlardan bir kısmı Adana üzerinden Konya'ya (şimdiki Cihanbeyli ve Kulu yörelerine) gelip yerleşmişlerdi (Doğan, 2019: 38). Konya'daki Rışvan oymaklarından bir kısmı ise Bozok Sancağı'ndaki yaylalara gitmeye ve zamanla da buralarda meskûn olmaya başlamıştır.

Rışvan Aşireti'nden Hacebanlı Oymağı'ndan bazı teşekküller 1821'de Bozok, Kırşehri, Ankara ve Haymanateyn kazalarında kışlamakta, baharda ise Bozok Sancağı'nın Akdağ Kazası'ndaki yaylalarda yaylamaktaydı. Rışvan Aşireti'nden

bir kısım oymaklar Haymana ve Çiçekdağı kazalarında kışlarken, Sivas'a on iki saat mesafesi bulunan Uzunyayla'yı da yaylak olarak kullanmaktaydılar. Aşiret ve bağlantıları Konya'nın kuzeyinden (buradakilerinin kışlağının Paşadağı olduğu belirtilmektedir) Haymana ve Bozok'a, oradan da Sivas'ın güneyine kadar uzanan genişçe bir sahada kışlak-yaylak hayatı sürmekteydiler. Bu derecede geniş bir sahada kışladan yaylaya, yayladan kışlaya gidip-gelme, doğal olarak yol üzerindeki köylülerin, yerleşiklerin zarar-ziyana maruz kalmalarıyla sonuçlanabiliyordu. Bu gibi zararları defetmek amacıyla devlet, Rışvan Aşireti mensuplarını ilkin 1830 yılında Sivas Eyaleti'nin muhtelif kasaba ve köylerine kabile kabile yerleştirmişti. Bu şekilde Sivas, Konya ve Ankara'da yerleştirilenlerin başlarına da birer nâzır -ki bunlar aşiret beyleri idi- tayin edilerek verilen bu unvanlar ile onlar kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.

Bununla beraber devlet, yerel idarecilerin gayretleriyle 1840 yılından itibaren iskân işine daha da önem vermeye başlamış olup, bu doğrultuda devlet Rışvan ahalisini Bozok Sancağı köyleri ile Mamalı ve Kırşehir Süleymanlı kazalarına ikişer-üçer hane olarak yani ana kütleli parçalayıp eksilterek iskân etmeye başlamıştır. Nitekim 1842'de Rışvanlı oymaklarıyla Mulukânlu Aşireti'ne mensup bazı topluluklar Bozok Sancağı köylerine yerleştirilerek dağıtılmışlardı. 1843 senesinde 1600 haneden fazla bir nüfus Esbkeşan kazası başta olmak üzere Konya'nın muhtelif yerlerine iskân edilmişler ise de iskân sonrasında gerekli kontrollerin yapılmaması dolayısıyla bu ahali Sivas taraflarına firar etmiştir.

İskân edilen Rışvanlılardan sadece 200 hane yerlerinde kalmıştı. 1847'de Rışvan Aşireti'ne mensup 285 hanenin Esbkeşan Kazası dâhiline yerleştirilmesi planlanmıştı. 1849 yılına gelindiğinde ise Konya Ovası'nda elliser altmışar hane, parça parça olacak şekilde toplamda bin hane olarak kışlamakta/yaşamakta olan aşiret mensuplarının Konya Ovası'na iskân edilecekleri devlete rapor edilmişti. Anlaşıldığı kadarıyla bu tarihlerde Rışvanlılardan toplamda 1200 hane Esbkeşan Kazası sahasına (Konya'nın kuzey veya kuzeydoğu kesimlerine) yerleştirilmişti. İskân için hangi mevsimin daha uygun olduğu hususunda yerel idarecilerden bilgi istemesi, devletin iskân işini titizlikle yürütmek istediğini, iskân işine büyük bir özen gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Bahsi geçen bin hane haricinde aşiretin bu tarihlerde beş yüz hane kadar Kırşehir'deki Çiçekdağı ve İlkar Dağı dolaylarında, yüz elli hane kadar

Ankara'nın Budaközü Kazası'nda, yüz elli hane kadarı Yozgat'taki Akdağ, Karahisar, Behramşah ve Sorgun taraflarında, yüz elli hane kadarı da Aksaray Sancağı-Koçhisar Kazası'nda kışlamaktadır. Aşiretin önemli bir kütlesi de Haymanateyn Kazası'nda toplu halde yaşamaktaydı. Neticede, aşiretin Haymana taraflarında yaşayan ve esas kısmını oluşturan kütlesi 1849 yılı birlikte Ankara, Kırıkkale, Kırşehir ve Yozgat'ın muhtelif köylerine üçer-beşer hane olacak şekilde yerleştirilmeye başlanmıştır.

İskândan sorumlu Vecihi Paşa'nın 16 Şubat 1849 tarihli yukarıdaki yazısına göre, bölgenin en büyük aşireti olan Rışvan iskân edilerek itaat altına alınırsa, bölgede yaşayan Cihanbeyli ve Afşar aşiretlerinin de boyun eğmeleri mümkün olacaktır. Dolayısıyla, Cihanbeyli Aşireti ile ilgili iskân defteri, Orta Anadolu'daki-yukarıda bahsi geçen-Rışvan Aşireti ve benzeri aşiretlerin 1848-50 arasında üçer beşer hane olarak köylere dağıtılıp parçalanmalarına, ufalanmalarına dayanan iskân hareketlerinin bir parçası olarak görülebilir. Nitekim bahsi geçen Cihanbeyli Aşireti ve bağlantıları ile ilgili iskân defteri 1851 tarihlidir.

4. Çelikanlı Cemaati

Mahmut Ulubaş yayınlanmamış tezinde (2016) Çelikanlı cemaatinin isminin belgelerde genelde Çelikanlı (Çelikanlu) ve Çelikanlı (Çelikanlu) olarak geçmekte ise de ilk kullanımın daha yaygın olduğu görüldüğünü bildirir. Ona göre, önceleri Rışvan Aşireti'ne bağlı bir cemaat iken daha sonraları müstakil bir aşiret haline gelen bu aşiret, 1781 yılında Rışvan, Kılıçlı, Mendollu Aşiretleri ile birlikte Alaca Han ve Kangal dolaylarında bulunmaktaydı. Bağdat Valisi Süleyman Paşa'nın belirttiğine göre bu aşiretler civar köy ve kasaba ahalisine saldırmak suretiyle ahalinin perişan olmalarına sebep olmuşlardır. Bu nedenle Rakka'ya iskânları ferman olunmuştur (Ulubaş, 2016).

Çelikanlı Aşireti 19. yüzyılın başlarında Ma'âdin-i Hümayuna bağlı olan Besni kazasında yaşamaktaydı. Bunu aşiretin Kılıçlı, Reyhanlı, Delikanlı Aşiretleri ile birlikte 1817 yılında Akçakoyunlu Aşireti'ne mensup bazı kimselerin mallarını gasp etmeleri üzerine Ma'âdin-i Hümayun Emmini Nurullah Paşa'ya gasp edilen malların tahsili ile ilgili gönderilen 1819 yılı şubat ayına ait hükümden çıkarmak mümkündür. (BOA, C.ADL, 4811)

1861 yılında Bereket Dağı civarında kışlayan aşiret Uzunyayla'da yaylaya çıkmaktaydı. Önceleri idari açıdan Maraş'a bağlı olan Çelikanlı Aşireti H. 1265 (M.1848/1849) tarihinde iskân edilerek Bozok eyaletine bağlanmış ancak 1852 yılı dolaylarında tekrar Maraş'a göç ederek Maraş'ta yaşamaya başlamıştır. Konar-göçer hayata devam eden aşiretin Keçe Mağara'ya iskân talepleri yaylakları olan

Uzunyayla'ya gitmemek şartıyla kabul edilmiştir. Ancak aşiretin konargöçer olarak yaşamaya devam ederek iskândan vazgeçmesi üzerine bu defa Maraş Mutasarrıfı İbrahim Aşir Paşa aldığı tedbirlerle 1863 yılında Çelikanlı Aşireti'ni Tut Dağı civarına yerleştirmiştir. Aşiretin bu dönemde 14 oymağa sahip olduğu görülmektedir. Ancak arşiv belgelerinde belirtilmediği için bu oymakların isimlerini tespit etmek mümkün olmamaktadır. 14 oymağın herbirine ayrı ayrı yaylak mahalleri tayin edilmiştir. (BOA, A.MKT.MVL, 138/13; MVL, 650/75) Cevdet Paşa'nın Fırka-i Islahiye ile bölgeye geldiği 1865 senesinde Çelikanlı Aşireti, Kürt Dağı civarında Dumdum Ovası'nda Delikanlı Aşireti ile birlikte kışlamakta aynı aşiret ile birlikte Uzunyayla'ya yaylaya çıkmaktaydı (Cevdet Paşa, 1991: 126; MVL, 640/17; 683/17). Aşiret Fırka-i Islahiye tarafından kışlakları olan Dumdum Ovası'nda Örtülü Pınar ve Arpalı Höyüğü köylerine ve Islahiye kazasına yerleştirilmiştir (BOA, A.MKT.MHM, 348/64) (Ulubaş, 2016: 42-43).”

Çelikanlı Aşireti Önceleri Maraş'a bağlı olarak yaşıyor iken daha sonra Ankara'ya ilhak olunmuştur. Ancak buranın iklim koşullarına alışamadığından yeniden Maraş'a geldikleri, 1861 yılında 600-700 hane nüfusa sahip oldukları tahmin edilmektedir (Ulubaş, 2016: 94-95).

“Hısn-ı Mansur Kazası, Maraş, Birecik Sancakları, Islahiye Kazası, Kilis, Antep Sancakları, Rakka Eyaleti yerlerinde yaşayan cemaat günümüzde Adıyaman'ın Çelikhane ilçesinde ve Gaziantep'in Islahiye ilçesinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Cemaat ‘Konar- Göçer Ekrâd Tâifesinden’ olarak kayıt olunmuştur. (Türkay, 2012: 233)

“Rişvan Aşireti, 19. yüzyılın başlarında Konya'da ve Haymaneteyn kazasında konar-göçer olarak yaşamakta iken yolculara ve köylerde yaşayan ahaliye zarar vermeleri, uygunsuz hareketlerde bulunmaları gibi sebeplerden dolayı haklarında yaşadıkları bu yerlerden kovulmaları hususunda ferman gönderilmiştir. Bölgenin ileri gelenleri ve zabıtları vasıtasıyla Konya ve Haymaneteyn kazasından çıkarılan Rişvan Aşireti 1825 yılında Maraş'ta bulunan Pazarcık Ovası'na gelerek burada

kışlamaya başlamıştır. Ancak burada da eski alışkanlıklarını devam ettirerek yolculara ve yerleşik halka saldırmaya mal ve hayvanlarını gasp etmeye devam etmişlerdir. 1827 yılında Maraş Valisi Mehmed Celaleddin Paşa tarafından cezalandırılacaklarını haber alan aşiret mensupları bir gece aniden Ma'âdin-i Hümayun toprağı olan Araban Ovası'na² doğru firar etmiştir (BOA, HH, 445/22271)" (Ulubaş, 2016: 41).

5. Rışvan ve Çelikanların Yerleşim Yerleri

Cevdet Türkay, Aşiret ve oymaklar ile ilgili eserinde (2001) Çelikanlı ve Rışvan oymak, aşiret ve cemaatlerinin yaşadığı yerler hakkında aşağıda özetlediğimiz Çizelge 2 ve 3'te yer alan bilgileri vermektedir (Türkay, 2001: 233).

Çizelge 1. Rışvanların yerleşim yeri

Aşiret İsmi	Yerleşim yeri	Bağlı olduğu topluluk
Rışvan, Rışvânî, Rışvanlı (Rışvanlu)	Malatya, Ankara, Rakka, Halep, Ayıntab, Kırşehir, Tosya kazası (Kastamonu Sancağı), Hısn-ı Mansur Kazası (Malatya), Halep Sancağı Nizip kazası, Birecik (Rakka) Siverek Sancağı (Diyarbakir Eyaleti), Sivas, Bozok Sancakları	Konar-göçer ekrad taifesinden.
Rışvan Ekradı (Rışvan Kürdü) (Türkay, 2001: 125).	Rakka, Maraş, Harput, Bozok Sancakları, Hısn-ı Mansur Kazası (Malatya), Behisni (Besni) kazası (Malatya Sancağı)	Yerli göçerevli Türkman Ekradı Taîfesi

Cemaat İsmi	Yerleşim yeri	Bağlı olduğu topluluk
Rışan,	Rakka, Erzurum, Diyarbakir ve Malatya Sancakları, Mardin kazası (Diyarbakir	Konar-göçer ekrad taifesinden.

² Gaziantep'in kuzeyinde bir yer.

	Eyaleti) Sivas Eyaleti, Haymana kazası (Ankara Sancağı)	
Rişvan	Tosya kazası (Kengiri Sancağı) Alacahan (Sivas Sancağı)	Yörükân taifesinden
Rişvan Ekrâdı	Rakka, maraş, Bozok Sancakları, Hızn-ı Mansur (Malatya) Behisni kazası, Harput kazası	Yerli ve göçer Türkmen Ekradı
Rişvanlı, İrişvanlı (Türkay, 2001: 541-542).	Kastamonu, Bozok, Kayseriyye, Birecik, Şam, Tarblus-ı Şam, Kilis, Ayıntab, Maraş, Rakka, Sivas, Çorum, Erzurum, Kars, Çıldır Sancakları, Ankara havalisi, Halep civarı, Osmancık, İskilip kazaları (Çorum Sancağı) Kuruçay kazası (Erzurum Sancağı) Behisni ve Hızn-ı Mansur kazaları (Malatya Sancağı) Zile kazası (Sivas Sancağı) Azaz kazası (Halep Eyaleti)	Konar-göçer Türkmen ekradı taifesi

Çizelge 2. Çelikanların yerleşim yeri

Oymağın İsmi	Yerleşim yeri	Bağlı olduğu topluluk
Celikanlı (Celikanlu), Çelikanlı Mûroğlu (Celikanlu Mûroğlu) (Türkay, 2001: 32, 70-).	Erzurum vilâyeti, Erzincan kazası, Kilis Sancağı, Halep Eyaleti, Antakya kazası, Malatya Sancağı, Maraş Sancağı, Ayıntap (Gaziantep) Sancağı, Erzurum Eyaleti,	Türkmen Ekradı Taifesinden

Aşiret İsmi	Yerleşim yeri	Bağlı olduğu
-------------	---------------	--------------

		topluluk
Çelikanlı (Çelikanlu) (Türkay, 2001: 70).	Malatya Sancağı, Maraş Sancağı	Türkmen Taifesinden

Cemaat İsmi	Yerleşim yeri	Bağlı olduğu topluluk
Çelikanlı (Çelikanlu) (Türkay, 2001: 233).	Hısn-ı Mansur Kazası (Malatya), Maraş, Birecik Sancakları, Islahiye kazası (Ayıntab Sancağı) Rumkala kazası (Rakka Eyaleti), Kilis, Ayıntab Sancakları	Konar-göçer ekrad taifesinden.

Sevan Nişanyan tarafından hazırlanmış olan Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri adlı çalışmada Çelikanlı cemaatlerinin 1563-1835-1893-1917-1928 yıllarında koordinatları ile birlikte nerelerde bulundukları hakkındaki bilgiler Çizelge 4'te sunulmuştur (URL-3):

Çizelge 3. Çelikan Aşiretinin yerleşim yerleri, etnik köken ve inanç aidiyetleri:

Çelikan Aşiretinin yerleşim yerleri, etnik köken ve inanç aidiyetleri.			
Balıkan mahalle - Nurdağı - Gaziantep - 1917 - Balıkan			
<u>Alevi-Kürt veya Zaza (Çelikan)</u> yerleşimi - Koordinatınat: 37° 18' 10" D, 36° 53' 6" K			
Belpınar mahalle - Nurdağı (Sakçagözü bucağı) - Gaziantep- 1928 - Tıbikanlı [Kürtçe "aş."]			

1917- Belpınar - Kürt-Sünni (Çelîkân) yerleşimi - Koordinat: 37° 13' 12" D, 36° 45' 50" K Çelikan aşireti Sakarat (Emirler), Kırışkal, Yaylacık, Katrancı(Torunlar), Gedikli, Kömürler, Gözlühöyük, Toplamalar, Balıkan, Mesthöyük, Belpınar, İncegedik(Kürdikanlı) ve Nurdağı merkezde yaşamaktadırlar.
Ekberoğlu mahalle - Dulkadiroğlu - Kahramanmaraş -1917- Geçit Höyüğü - Türkmen (Celikan) yerleşimi
Celikan/Celikhan aşiretinin farklı kolları Kürt veya Türkmen kabul edilirler. Celikan/Celikhan Aşiretinin Türkmen kabileleri genelde Sivas, Kahramanmaraş ve Gaziantep yörelerinde yasar. Kürt kabileler daha çok Konya, Malatya, Şanlıurfa ve Ağrı'da yaşar. -Koordinat: 37° 23' 45" D, 36° 59' 44" K
Elmacık köy - Adıyaman Merkez (Akpınar bucağı) - Adıyaman- 1835 - 1919: Xorraf [Kürtçe]
■ Kürt-Sünni (Çelîkân) yerleşimi - Türkmen yerleşimdir. Koordinat: 37° 37' 42" D, 38° 10' 8" K
Emirler mahalle - Nurdağı (Sakçagözü bucağı) - Gaziantep 1928 - Emirler-1917 Sakarat
Alevi-Kürt veya Zaza (Çelîkân) yerleşimi - Koordinat: 37° 17' 21" D, 36° 57' 1" K
Gedikli mahalle - Nurdağı (Sakçagözü bucağı) - Gaziantep - 1928- Gedikli -1917- Karahöyük-Alevi-Kürt veya Zaza (Çelikan) yerleşimi
Çelikan aşireti Karaköse (Ağrı), Doğubeyazıt dolaylarından gelmiştir. Önceleri göçebe hayatı yaşıyorlardı. Malatya Çiti Çemen Yaylası yaylalıkları, Hamuk (Amik) Ovası

kışlaklarıydı. <u>Ankara Haymana</u> ; Konya Cihanbeyli, Adıyaman Çelikan'a kadar yayılan bir aşirettir. Koordinat: 37° 13' 8" D, 36° 49' 47" K
Gözlühöyük mahalle - Nurdağı (Fevzipaşa bucağı) - Gaziantep - 1928 Kemezanlı [Kürtçe "aş."]
20. yy başında Kürt-Sünni yerleşimi. Şimdi Kürt-Sünni (Çelikan) yerleşimi. Köy merkezi ve Kırkağaç mahallesi Kürt, Sayburun mahallesi Türkmendir. Çelikan ve Bruki aşiretine mensup Kürtlerden oluşur. Koordinat: 37° 8' 24" D, 36° 46' 50" K
İncegedik mahalle - Nurdağı (Fevzipaşa bucağı) - Gaziantep-1928- Kürdikanlı [Kürtçe "aş."] 1917h : Kürekanlı. Kürt-Sünni (Çelikan) yerleşimi. Çoğunlukla Çelikan aşiretine mensup Kürtlerden oluşur. Koordinat: 37° 3' 39" D, 36° 45' 51" K
Karakaya mahalle - İslahiye - Gaziantep-1918- Şeyhmus-Kürt-Sünni (Çelikan) yerleşimi. Koordinat: 36° 57' 44" D, 36° 46' 44" K
Karapolat mahalle - İslahiye - Gaziantep- Kürt-Sünni (Çelikan) yerleşimi-Koordinat: 37° 0' 13" D, 36° 42' 30" K
Katrancı mahalle - Nurdağı (Fevzipaşa bucağı) - Gaziantep-1917- Katrancı-Kürt-Sünni (Çelikan) yerleşimi. Koordinat: 37° 4' 0" D, 36° 48' 23" K
Kırkpınar mahalle - Nurdağı - Gaziantep-1915- Kırk Mahalle-Kürt-Sünni (Çelikan) yerleşimi -

Koordinat: $37^{\circ} 3' 38''$ D, $36^{\circ} 51' 59''$ K
Kızılsöğüt mahalle - İslahiye - Gaziantep-1563- Kızılca söğüd-Kürt-Sünni (Çelîkân) yerleşimi
Koordinat: $37^{\circ} 1' 47''$ D, $36^{\circ} 41' 25''$ K
Kuzuluk mahalle - Nurdağı - Gaziantep-1917- Ğozuluk-Kürt-Sünni (Çelîkân) yerleşimi
Koordinat: $37^{\circ} 4' 12''$ D, $36^{\circ} 54' 12''$ K
Mesthöyük mahalle - Nurdağı - Gaziantep-1917- Mesthöyük -Kısmen Alevi-Kürt veya Zaza (Çelîkân) yerleşimi- Koordinat: $37^{\circ} 13' 5''$ D, $36^{\circ} 48' 48''$ K
Örtülü mahalle - İslahiye (Fevzipaşa bucağı) - Gaziantep-1563- Örtülü-Kürt-Sünni (Çelîkân) yerleşimi. Koordinat: $37^{\circ} 3' 20''$ D, $36^{\circ} 43' 6''$ K
Söğütderesi mahalle - Afşin (Tanır bucağı) - Kahramanmaraş-1918- Söğütderesi-Kürt-Sünni (Celikan) yerleşimi - Eski Adı: Söğütlü
Osmanlı döneminde Dulkadirli beyleri tarafından avlak olarak kullanılan bir bölge olduğu anlatılır.
Köyde ayrıca Avşar bir kabile de vardır. Celikan aşireti Afşin ile Gürün arasında kalan geniş dağlık alanı yayla olarak kullanmıştır. Zamanla bu yörede bazı köyler kurmuştur. Aşiretin bir kısmı da Konya'ya göçmüştür. Bu bölgede Çelikanlı ailelerin yaşadığı köyler, Söğütderesi, Kerevin, Yazıyurdu, Eskibektaşlı, Böğürdelik ve Akdere'dir. Koordinat: $38^{\circ} 32' 14''$ D, $36^{\circ} 51' 36''$ K

Toplamalar mahalle - Nurdağı (Fevzipaşa bucağı) - Gaziantep-1917- Toplama-Kürt-Sünni (Çelikân) yerleşimi
Çoğunlukla Çelikan aşiretine mensup Kürtlerden oluşur - Koordinat: 37° 5' 1" D, 36° 46' 52" K
Yeşilyurt mahalle - Kulu - Konya -1893- Atkafası-Kürt-Sünni (Celikan) yerleşimi
02.06.1893 Haymana kazasının Atkafası mevkiine Gürün (Sivas) ve Cebel-i Bereket'ten (Adana vilayeti) gelen nüfusun burada haneler inşa etmeleriyle teşkil olunan Karyenin Hamidiye ismiyle isimlendirilerek burada bir cami inşasına müsaade olunması Ankara Vilayetince talep olunmuş ise de böyle karyelerin isimlendirilmesi ve haritalara işlenmesi için diğer bir büyük şehirlere olan mesafenin belirtilip krokisinin gönderilmesi gerektiği. 14.03.1956 Ankara'nın Yenice nahiyesine bağlı Atkafası köyünün Konya'nın Kulu ilçesine bağlanması. Koordinat: 39° 3' 13" D, 32° 42' 51" K
Zincirli mahalle - İslahiye - Gaziantep- 1917- Zincirli Höyük
20. yy başında Kürt-Sünni yerleşimi. Şimdi Kürt-Sünni (Celikan) yerleşimi- Koordinat: 37° 6' 19" D, 36° 40' 30" K

6. Aşiretlerin İsyanları ve Eşkırıyalık Hareketleri

Konargöçer aşiretlerin köyleri basıp halkın mal ve eşyalarını gasp etmeleri sık rastlanan durumlardandır. Reyhanlı Aşireti'nden Bektaşoğlu Bali ve bazı eşkıyalar H. 1210 (M. 1795/1796) senesinde Maraş kazasına tâbi Belviran köyünü basıp köy sakinlerinden Hüseyin'in oğlunu haksız yere katletmiş, ahaliye zulm etmişlerdi. (BOA, ŞKD, nr. 200, s. 188).

H.1244 (M.1828/1829) yılında Çelikanlı Aşireti'nden bazı kimseler Maraş sakinlerinden Bilalzade Ahmed'in 42 sığırını, 75 koyununu ve 90 karasığırını, 2 kısrakını, 1 davarını gasp etmişlerdir. Kendisine zulm eden Çelikanlı Aşireti eşkıyalarının cezalandırılması ve gasp edilen malların geri alınması için Maraş

beylerbeyine ve naibine Ekim 1835'te hüküm yazılmıştır (BOA, Maraş, nr. 5, s.20).

Üzeyir Sancağı sınırları içerisinde bulunan Tacirli Aşireti'nin yaylak mahalleri Göksun'dur. Kışlaklarından yaylaklarına gidiş ve dönüşlerinde yol üzerinde bulunan ve Maraş halkının ekmiş olduğu çeltik, pamuk, darı, susam gibi ekinlere zarar vermeleri Maraş'ın en önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Maraş'ta yaylaklarında bulundukları sırada da Maraş, Sivas ve Bozok gibi yerlerde bulunan köy ve kasabaları toplu halde basıp burada yaşayanların ekinlerine zarar verme, mal ve hayvanlarını çalma, canlarına kast etme gibi suçları işlemeyi adet edinmişlerdir (BOA, A.MKT.UM. 515/53).

2 Temmuz 1850 tarihli mahzarda Maraş halkı Afşar ve Çelikanlı Aşiretleri'nin iskânlarından dolayı artık can ve mallarından emin olabileceklerini dile getirirken Tacirli Aşireti meselesinin de halledilmesini istemişlerdir. Tacirli Aşireti Maraş toprağında her sene 5-6 bazen 9-10 kişiyi öldürmekte ve 700-800 hayvanı çalmakta idi. Gürün, Darende, Besni ve Antep halkı ve civarda bulunan diğer aşiretler de bu aşiretten zarar görmekteydi. Aşiret *“gece ve gündüz hırsızlığı kendilerine geçim kaynağı olarak”* görmekte ve insan öldürmeyi mübâh saymaktaydı. Maraş Kaymakamı Mehmed Bey aldığı tedbirlerle aşiretin mezkûr yıl Maraş halkına zarar vermesini önlemeye çalışmıştır (BOA, MVL, 92/4) (Ulubaş, 2016: 112).

Halep, Harput ve Maraş sancaklarında meskûn Delikanlı, Çelikanlı, Diricanlı ve Reyhanlı Aşiretleri'nden bazı haneler bahar aylarında Sivas ve Ankara sancakları arasında yer alan Uzun Yayla, Gürün ve Darende kazaları civarlarında bir müddet ikamet edip bu mahaller halkına hayvanlarını ve mallarını gasp etmek suretiyle zarar vermekteydiler. Bu aşiret hanelerine gerek mezunen gerek firaren izin verilmemesi halkın güvenliği açısından önemli olduğundan Halep ve Harput valileri ile Maraş mutasarrıfına bu hususta emir ve ferman yazılmıştır. Ancak Halep eyaletine bağlı Delikanlı Aşireti'nden 250 kadar hane 1858 yılı civarında müdürleri Süleyman Ağa ile birlikte Gürün ve Darende kazaları civarına gelerek burada bulunan ahalinin hayvanlarını gasp etmeğe devam etmiştir. Aşiret üyeleri Akpınar, Muzaffer ve Yılan Höyüğü köylerinin ekinlerini hayvanlarına yedirmişler, çadırlarını kurup yerleştikleri Behram denilen yerdeki ekinleri de itlaf etmişlerdir. Sazcağaz köyü ahalisinin iki bölük koyun ve keçi sürülerini gasp edip Behram'da bulunan Süleyman Ağa'nın yanına götürmüşlerdi. Gürün kazası

müdürü ve meclis üyeleri aşiretin bu eşkıyalıklarının önü alınmasa halkın perişan ve perâkende olacağından şikâyet etmişlerdir. Aşiretin müdürü Süleyman Ağa'ya ve Halep Eyaleti valisine durum tekrar bildirilmiştir. Sivas'ta bulunan Süvari 4. Alayı'ndan ve zaptiye askerlerinden yeteri kadar asker tedarik edilerek üzerlerine gidilmesi düşünülmüşse de aşiretin silahla karşı koyacağı anlaşıldığından aynı şekilde karşılık verilmesi için sadarettten izin istenilmiştir (BOA, MVL, 573/56) (Ulubaş, 2016: 114).

Paşa'nın bu çabasından sonra bölgenin tekrar bir nizama kavuşması ümidi doğmuştu. 19. yüzyılın başlarında Veli Paşa'yı sahiplenen Sinemillü Aşireti'nin 1860 yılında Maraş valisi ile birlikte hareket ettiği görülmektedir. Dolayısıyla aşiretlerin gerek birbirleriyle gerek devlet görevlileri ile ilişkilerinin zamana ve şartlara göre değiştiğini söylemek mümkündür.

7. Çelikanlar Cemaatinin Islahiye'den Kulu'ya Gidişi Hakkında Tespitler

Rışvan aşiretinin ve onun kollarından biri olan Çelikan aşiretinin Karaköse (Ağrı), Doğubeyazıt, Malatya Çiti Çemen Yaylası, Hamuk (Amik) Ovası kışlaklarıydı. Ankara Haymana, Konya Cihanbeyli, Adıyaman Çelikhan, Erzurum, Erzincan, Kilis Sancağı, Halep Eyaleti, Antakya, Malatya, Maraş, Gaziantep, Islahiye, Rumkala kazası (Rakka Eyaleti), Kilis gibi Anadolu'nun pek çok yerinde yerleşmişlerdir.

Şüphesiz ki hiçbir toplumun tamamını bir etnik kökene ait olduğunu kesinlikle araya başka bir etnik topluluktan insanların girmediğini iddia etmek hayatın olağan akışına uygun olmayacaktır. Göçler nedeniyle kültürel alışverişler, adetlerin, geleneklerin birbirinden etkilenmeleri, beğenilen geleneklerin kabul görülmesi ve uygulanmaya başlanması doğal bir durumdur. Bu nedenle Türk kökenli bir topluluk yaklaşık 40-50 sene Kürt toplulukların için onlarla birlikte yaşadığında en azından iki etnik kökene mensup ailelerin çocukları, oyun oynarken birbirlerinin dillerini öğrenmekte baskın dilin o topluluklarda esas etnik kimliği zaman içinde oluşturmaktadır.

SONUÇ

Üzerinde yaşadığımız vatan toprağında on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar şehir ve kasabalarda yerleşik insanlar hariç, toplumun oldukça büyük çoğunluğu konar-göçer bir yaşam sürmekteydi. Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması, asker ve

vergi toplamak amaçlı olarak yapılan nüfus sayımları özellikle Tanzimat fermanının ilanından sonra herkesten kazancına göre vergi alınması, sınırlı da olsa mülkiyet hakkının tesisi, konar-göçerlerden vergi toplama, asayişin temini, devlet otoritesinin zaafa uğramaması hassasiyetleri göz önünde bulundurularak mecburi iskân kanunu çıkartılmıştır. Böylelikle büyük küçük göçebe aşiretler denetim altına alınmaya çalışılmıştır.

Devlet otoritesi her yere yeteri kadar ulaşamadığından aşiretlerin göç yolları üzerinde yukarıda örneklerini verdiğimiz üzere konar-göçerler sıklıkla hırsızlık, eşkıyalık, gasp, cinayet gibi sorunlarla karşılaşmaktaydı. Yüzyıllarca bu düzene alışmış olan aşiretlerin bir çırpıda yerleşik düzene geçmesi de kolay olmadığından, iskân edilen aileler ilk fırsatta başka yerlere kaçıyorlardı. Yetkililer de çare olarak aşiretleri beş altı aile olarak başka aşiretlerin içlerine mecburi iskân ettirerek otoriteyi ve denetimi sağlamaya çalışmışlardır. Böyle olunca Kürt aşiretlerine mensup kişiler, gittikleri yeni yerleşim yerlerindeki insanları etkilemiş ve onlar da zamanla Kürtleştirmişlerdir. Bu nedenle olsa gerek ki aynı isimle anılan aşiretler tahrir kayıtlarında bazen Tâife-i Etrak bazen de Taife-i Ekrad olarak, yani aynı isimli aşiretlere bazen Türk bazen de Kürt olarak yazılmıştır.

Kürtlerin yoğun olduğu Orta Anadolu'da yaşayan diğer bir aşiret konfederasyonu da Rışvan/Reşvan aşiretidir. Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere, Rışvan aşireti ve onun kollarından birisi olan Çelikan cemaati Karaköse (Ağrı), Doğubeyazıt dolaylarından gelmiştir. Önceleri göçebe hayatı yaşıyorlardı. Malatya Çiti Çemen Yaylası yaylakları, Hamuk (Amik) Ovası kışlaklarıydı. Ankara Haymana; Konya Cihanbeyli, Adıyaman Çelikhana'ya kadar yayılan bir aşirettir.

Bu çalışmada odaklandığımız Konya, Kulu, Hisar Köyü'ndeki Yıldız soyadını almış olan Çelikan cemaatinin nereden geldiği ise gerek yazılı kaynaklar gerekse sözlü kaynaklar ile şu şekilde özetlenebilir: Çelikan cemaatinin bağlı olduğu Rışvan Aşireti'nin XVI.yüzyıl başlarında, Malatya Sancağı'nda yaylak-kışlak hayatı yaşadığı ve nüfusları artan Rışvan oymaklarının, 1500'lü yılların sonlarına doğru Anadolu'ya dağılmaya başladığı belirlenmiştir. Bunlardan bir kısmı Adana üzerinden Konya'ya (Cihanbeyli ve Kulu yörelerine) gelip yerleşmişlerdir. Bu aşiretin ve kollarının XVI. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar Türkiye'nin her tarafına yayıldığı göstermektedir. Göçebe yaşadıkları için gün be gün nereye yerleştiklerini hangi kültürlerden etkilendiklerini, aşiretlerin sıklıkla yaptıkları

adli olaylar nedeniyle nerelere, ailelerin nerelere mecburi veya kavgalardan dolayı kaçıp yerleştiklerini kusursuz bir şekilde tespit etmek mümkün değildir.

Rışvan Aşireti Türk aşireti olmasına rağmen tahrir kayıtlarında bazen Türk bazen de Kürt olarak anıldığı görölmektedir. Bahsettiğimiz sosyal, ticari ilişkiler, savaşlar, göçler, mecburi iskânlar düşünöldüğünde saf bir etnik kimliğe mensup topluluğun sonsuza kadar süreceğini düşünmek doğru olmaz. Meseleye etnik köken açısından değil, toplumların çimentosu olan kültür birlikteliği ile bakmanın daha isabetli olacağını düşünmek gerekir.

Asıl konumuz olan Çelikan aşireti Tanzimat fermanı öncesinde Halep'e bağlı Malatya, Maraş, Birecik Sancakları, Islahiye Kazası, Kilis, Antep Sancakları'nda, Rakka Eyaleti'nde yaşayan cemaat günümüzde Adıyaman'ın Çelikan ilçesinde ve Gaziantep'in Islahiye ilçesinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Konar göçer olmaları nedeniyle Halep'ten başlayan, Ankara, Konya'ya kadar uzanan bir alanda gidiş gelişleri devam etmiştir.

Çelikan cemaatinin konumuzla ilgili olan bölümünde şu noktayı da göz ardı etmemek ve değerlendirmelerimize dâhil etmekte yarar var. 19. yüzyılın ortalarında Halep vilayetinin ekonomik ve sosyal koşulları üzerindeki etkilerin yanı sıra, Halep vilayetinin idari oluşumlarını etkileyen birçok faktör rol oynamış. 1833 yılından 1840 yılına kadar Halep vilayeti için Mısır yönetimi, ardından Tanzimat Fermanı'nın ülke yönetiminde meydana getirdiği otorite boşluğu ve idarecilerin yolsuzlukları gibi nedenlerle ülkenin birçok yerinde olduğu gibi Halep'te de mahalli güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu nedenle, Çelikan cemaatinin bu kolunun Islahiye yöresine yakınlarına gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Göçebe oldukları için her gittiği yeri kronolojik ve coğrafi olarak çok net çizgilerle belirlememiz mümkün olmamaktadır.

Bu bilgiler ile yaptığımız tarihsel araştırmalar arasında bâriz bir uyum olduğu gözlenmektedir. Köylerin bağlı olduğu şehirler, kasabalar hakkında 1937 yapılan nüfus sayımında Hisar Köyü Türkiye'nin pek çok yerinde olmakla beraber, konumuz olan Kulu Hisar köy ile Islahiye hisar Köy arasındaki sözlü bağlantının doğruluğunu ortaya çıkartılması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Batur, D. Ahsen (2011), *Mesudî, Müruce'z-Zehab (Altın Bozkırlar)*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Bozarslan, Mehmet Emin (1971). *Şerefhan, Şerefname Kürt Tarihi*, Ant Yayınları, İstanbul.
- Doğan, Mustafa (2019). 3525 Numaralı Nüfus Defteri'ne Göre Cihanbeyli Aşireti ve Tâbi Aşiretlerin
- Elreslan, Muhammed (2021). *Halep Vilayetinin İdari, İktisadi ve Sosyo-Kültürel Yapısı (XIX. Yüzyıl)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kilis.
- Eröz, Mehmet (1965). “Kürtlerin Menşei ve Türklerin Kürtleşmesi”, *Sosyoloji Konferansları*, 5. sayı, İstanbul.
- Halaçoğlu, Yusuf (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Halaçoğlu, Yusuf (2011), “Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskan.” *Tarih Dergisi*..
- Ocak, Ahmet (2021). *Osmanlı Devleti'nde Rîşvan Aşireti (Halikan Oymağı)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Sosyo-Ekonomik Yapıları*, Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Söylemez, Faruk (2002), “*Rîşvan Aşireti'nin Cemaat, Şahıs ve Yer Adları Üzerine Bir Değerlendirme*”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 12, 39-52.
- TDV İslâm Ansiklopedisi*, “Kürtler”, Ankara, 2019, Cilt EK-2, 115-118.
- TDV İslâm Ansiklopedisi*, “Şeddadiler”, İstanbul, 2010, Cilt 38.
- Tutar, Adem (2003). “XIX. Yüzyılın Sonlarında Cebel-i Bereket Sancağında Müslümanlar ve Gayrimüslimler”, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S 8.
- Türkay, Cevdet (2001). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti, Dahiliye Vekâleti, Nüfus Müdiriyet-i Umûmiyesi Neşriyâtından, Son Teşkilât-ı Mülkiye'de Köylerimizin Adları, İstanbul, 1928.

Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, “Mervaniler”, Cilt 29.

Ulubaş, Mahmut (2016). *Maraş ve Çevresinde Aşiretler (1774-1865)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

URL-1: <https://www.gercekbandirma.com/kurtlerin-kokeni-ve-dili-uzerine>
Erişim: 16.04.2023

URL-2: <http://www.gaziantep.gov.tr/islahiye> Erişim: 16.04.2023

URL-3: <https://nisanyanmap.com/?asr=Celikan>. Erişim 16.04.2023